

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์

ภาควิชาประวัติศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์

(ถ้าเห็นว่ายาวไป ตัดข้อ 1-9 ออก อย่างไรก็ตามควรทราบด้วยว่าทั้งหมดนี้ยังสั้นกว่าที่ถอดเทปออกมา)

1) ในการพิจารณาพื้นฐานเศรษฐกิจ เรากำลังพยายามจะดูว่าในสังคมหนึ่ง ๆ นั้น มีคนกลุ่มต่าง ๆ อะไรบ้าง คนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ทำมาหากินอย่างไร มีความสัมพันธ์กันในบรรดากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้อย่างไร เรียกในภาษาทางวิชาการว่าคนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์ในเชิงผลิตอย่างไร

ส่วนในการพิจารณาพื้นฐานทางการเมืองของสังคมหนึ่ง ๆ เรากำลังพยายามจะดูว่าคนกลุ่มต่าง ๆ นั้นมีอำนาจไม่เท่ากันและไม่เหมือนกัน คนบางกลุ่มมีอำนาจมากในบางเรื่อง แต่อีกบางกลุ่มก็มีอำนาจมากเหมือนกันในอีกเรื่องหนึ่ง อำนาจเหล่านี้สัมพันธ์เชื่อมโยงกันเอง เราจึงต้องพิจารณาด้วยว่ามันสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร ในทางวิชาการก็อาจกล่าวได้ว่าในการศึกษาพื้นฐานทางการเมืองนั้น เรากำลังดูสัมพันธภาพของกลุ่มต่าง ๆ ในเชิงอำนาจ

ทั้งเศรษฐกิจและการเมืองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การมีอำนาจมากเป็นเหตุให้มีโอกาสทางเศรษฐกิจมาก หรือในทางกลับกันการมีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงก็อาจเปิดโอกาสให้สร้างอำนาจทางการเมืองได้เหมือนกัน

นอกจากนี้ สถานะในโครงสร้างทางเศรษฐกิจมักจะสัมพันธ์กับสถานะในโครงสร้างทางอำนาจหรือการเมืองอยู่เสมอ ด้วยเหตุดังนั้นเราจึงจะพิจารณาพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการเมืองไปพร้อมกัน

2) พื้นฐานเศรษฐกิจและการเมืองของสังคมใดย่อมไม่หยุดนิ่งกับที่ แต่เป็นผลมาจากพัฒนาการซึ่งผ่านมามีในอดีตของสังคมนั่นเอง ฉะนั้นจึงควรพิจารณาพื้นฐานเศรษฐกิจการเมืองของสังคมไทยโดยย้อนกลับไปดูพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตด้วย

3) พื้นฐานทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เก่าที่สุดของชนเผ่าไทย สามารถศึกษาได้จากรัฐของพวกไทดำในเวียดนาม ยอร์ช กองโดมินาส์ ปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ได้เขียนเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจและการเมืองของไทยคำไว้นหนังสือชื่อ L'espace social: a propos de l'Asie du Sud-Est

4) อาจกล่าวได้ว่าสังคมของไทดำ ประกอบด้วยคนสองจำพวกคือ พวกที่เป็นผู้ปกครอง และผู้ที่เป็นผู้อยู่ใต้การปกครอง พวกที่อยู่ในกลุ่มผู้ปกครองมีชาติพันธุ์หรืออ้างว่ามีชาติพันธุ์เป็นไท หรือที่เรียกว่า "ไต" ส่วนพวกที่อยู่ใต้อำนาจปกครองนั้น มีชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่สำคัญคือ "ล่า" ซึ่งภาษาลาวเรียกว่า "ข่า" เป็นกลุ่มชนเดียวกับพวก "ลาวะ" ในล้านนา

5) ในกลุ่มผู้ปกครองซึ่งเป็นคนชั้นสูงนั้น ประกอบด้วย

1) "เจ้า" อันได้แก่พระเจ้าแผ่นดินและ เกรือญาติของพระองค์

2) "ท้าว" ซึ่งได้แก่กลุ่มคนที่มีส่วนแบ่งในการปกครองร่วมกับพระเจ้าแผ่นดิน เช่นเป็นขุนนางในส่วนภูมิภาค

3) "หมอ" ได้แก่ผู้ที่ทำหน้าที่คล้ายพระสงฆ์หรือหมอผี มีสิทธิในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญทั้งของพระเจ้าแผ่นดินและของราษฎรหลายอย่าง ทั้งสามพวกนี้ ชำรงสิทธิของตนในสังคมได้ด้วยการสืบตระกูล

4) "ปาย" หรือไพร่ในภาษาไทย คือราษฎรสามัญ แต่จัดว่าอยู่ในกลุ่มคนชั้นสูงเนื่องจากมีสิทธิพิเศษหลายอย่าง เช่น มีสิทธิในการร่วมตัดสินปัญหาของหมู่บ้านของตนได้ หรือมีสิทธิในการถืออาวุธหรือเป็นทหารเป็นต้น นอกจากนี้พวกไพร่ยังมักทำนาลุ่มซึ่งให้ผลผลิตสูง ในขณะที่พวกไม่ใช้ไพร่จะต้องทำนาดอนหรือนาไร่

พวกไพร่ก็เป็นพวกที่มีชาติพันธุ์เป็น "ไต" เช่นเดียวกับพวกเจ้า, ท้าว และหมอ

6) การที่ชำระรักษาสิทธิของกลุ่มผู้ปกครองไว้อย่างชัดเจนนี้ก็เพราะในรัฐไทดำ กลุ่มชาติพันธุ์ไตกลับเป็นคนส่วนน้อยในรัฐ เข้ามามีอำนาจทางการเมืองเหนือประชาชนซึ่งมีวัฒนธรรมและชาติพันธุ์แตกต่างจากตน

ฉะนั้น การจัดแบ่งสิทธิในรัฐให้ตามกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีความสำคัญ เพื่อรักษาอำนาจทางการเมืองของพวกไตเอาไว้

ด้วยเหตุคั้งนั้นกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ได้เป็นไต จึงพยายามที่จะยึดเอาสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไตบางประการมาถือปฏิบัติ เช่นการแต่งกายหรือภาษา เป็นต้น เพื่อจะอ้างว่าตนมีกลุ่มชาติพันธุ์ไตเช่นเดียวกัน และจะได้รับอภิสิทธิ์อย่างที่ว่าพวกไตได้รับบ้าง

7) ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่นโดยเฉพาะชาวมอญ เป็นกลุ่มที่เสียเปรียบ เพราะต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้ในการทำนาของพวกท้าว, เจ้าและพวกหมอ นอกจากนั้นแล้วเพื่อรักษาความเสียเปรียบของพวกที่ไม่ใช่ไตเอาไว้ว จึงห้ามมิให้พวกชาวมอญเข้าจับจองในการทำเกษตรกรรมในไร่นาของตนเอง แม้ว่าอนุญาตให้ใช้ได้ เวลาถูกเกณฑ์มาทำนาให้แก่มุขมนตรีหรือผู้ปกครอง อีกทั้งพวกที่ไม่ใช่ไตยังถูกเรียกเกณฑ์ส่วยเป็นผลผลิตจากไร่นาของตนเองอีกด้วย

8) จะเห็นได้ว่าในรัฐของไทยค่านั้น พื้นฐานทางเศรษฐกิจทั้งของผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองนั้นเหมือนกันกล่าวคือทำการผลิตเพื่อยังชีพ เพียงแต่ผู้ปกครองสามารถใช้แรงงานของผู้อยู่ใต้ปกครองได้เท่านั้น แม้กระนั้นก็ยังมีความต้องการแรงงานเพื่อใช้ในไร่นาของตน

อำนาจทางการเมืองก็สอดคล้องกับระบบการผลิต กล่าวคือกลุ่มพวกไตซึ่งเป็นคนชั้นสูงในสังคมได้ครอบครองที่ดินซึ่งสามารถทำนาลุ่มได้ ในขณะที่พวกมอญไตได้ที่ดินซึ่งทำนาลุ่มไม่ได้ และยังไม่สามารถใช้เครื่องมือทางการเกษตรในที่ดินของตนอย่างมีประสิทธิภาพเท่ากันอีกด้วย

9) เมื่อรัฐไทยขยายตัวเป็นราชอาณาจักรขนาดใหญ่ขึ้น การรักษากฎสิทธิ์ไว้กับกลุ่มชาติพันธุ์ก็เล็กลง เพราะพระเจ้าแผ่นดินย่อมพอใจที่จะให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่นเข้ามาเป็นไพร่มาด ๆ เพื่อเพิ่มกำลังทหารในมือของพระองค์ซึ่งจะต้องควบคุมดูแลราชอาณาจักรขนาดใหญ่ให้อยู่ในพระราชอำนาจ

ฉะนั้น เราจึงไม่ได้เห็นการแบ่งกลุ่มคนในราชอาณาจักรไทยสมัยหลังตามเส้นแบ่งของกลุ่มชาติพันธุ์อีกต่อไป ไม่ว่าจะเป็นล้านนา, อโยธยา, หลวงพระบาง, หรือรัตนโกสินทร์

10) ราชอาณาจักรไทยสมัยหลังแบ่งคนออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ เช่นกัน คือกลุ่มผู้ปกครองเรียกว่าเป็น"มูลนาย" และกลุ่มราษฎรสามัญเรียกว่า"ไพร่"

11) กลุ่มที่เป็นมูลนาย ประกอบด้วยเจ้าและขุนนาง

เจ้ารามตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดิน, พระราชวงศ์ลงมาถึงระดับหม่อมเจ้า, และญาติทางฝ่ายพระมเหสีซึ่งเรียกรว่าราชินิกุลอีกจำนวนหนึ่ง

ขุนนางคือคนที่พระเจ้าแผ่นดินแต่งตั้งขึ้นมาเป็นข้าราชการ พระเจ้าแผ่นดินจะทรงแต่งตั้งใครก็ได้ตามพระราชหฤทัย แต่ในความเป็นจริงแล้วพระเจ้าแผ่นดินย่อมทรงแต่งตั้งคนที่มีความสามารถอยู่บ้าง เพื่อป้องกันมิให้คนเหล่านี้เป็นกบฏและเพื่อให้มีกำลังในการทำราชการได้ ฉะนั้นในความเป็นจริงขุนนางจึงมักจะสืบตระกูลกันต่อมาเป็นเวลานาน ๆ

12) มุขนายมือภิสัทธหลายอย่าง เช่นลูกหลานไม่ต้องถูกเกณฑ์เป็นไพร่เพื่อทำงานให้หลวง, ภิสัทธจะเข้าเฝ้าได้ตามลำดับชั้นซึ่งทำให้เข้าถึงอำนาจได้สะดวกกว่าคนธรรมดา, ภิสัทธแต่งตั้งทนายในการสู้คดีในศาลได้เป็นต้น

ที่สำคัญมุขนายจะได้รับมอบหมายให้ผู้คนในสังกัดจำนวนหนึ่งเรียกว่าไพร่ คนเหล่านี้ต้องทำงานตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เช่นปีละ 6 เดือนบ้าง, 4 เดือนบ้าง, 3 เดือนบ้าง

มุขนายสามารถนำเอาแรงงานส่วนนี้ไปใช้เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน ทั้งตามที่กฎหมายอนุญาตและทำโดยพลการซึ่งยากแก่การตรวจสอบชัดเจน เช่นเอาไปใช้ทำไร่นาหรือบุกเบิกที่ดิน ในบางสมัยที่มุขนายเข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้ามาก ก็ใช้กำลังผู้คนเหล่านี้สำหรับหาสินค้าหรือผลิตสินค้าเพื่อส่งลงเรือสำเภา นอกจากนี้มุขนายยังสามารถเอากำลังคนในสังกัดของตนไปเป็นประโยชน์ทางการเมืองด้วย เช่นเจ้าหรือขุนนางใหญ่ ๆ ซึ่งมีอำนาจมาก มีผู้คนในสังกัดมาก ก็สามารถเป็นผู้นำในการชิงราชสมบัติได้ด้วย

13) ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศถูกจัดว่าเป็น **ไพร่** มีภาระต้องทำงานให้แก่หลวงหรือมุขนายตามกำหนดในแต่ละปี โดยมีการขึ้นทะเบียนประชาชนไว้สำหรับเรียกเกณฑ์แรงงาน ใครหลบหนีก็อาจถูกจับมาลงโทษ ถึงจับไม่ได้ก็ทำให้อาศัยอยู่ในเขตที่อำนาจรัฐไปถึงได้ยาก เพราะจะไม่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย ไม่สามารถฟ้องร้องคดีในศาลได้

การถูกเกณฑ์แรงงานนี้เป็นภาระอันหนักของไพร่อย่างมาก โดยเฉพาะไพร่ที่เป็นของหลวง จึงมีความพยายามจะหลบหนีในระบบ เช่นการหนีจากไพร่หลวงไปขึ้นสังกัดกับมุขนายเป็นการเฉพาะตัวไป ซึ่งจะได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่า บางคนอาจหนีไปบวช และบางคนอาจหนีไปอยู่ในเขตที่อยู่นอกอำนาจรัฐในสมัยโบราณเรียกว่าไปตั้งช่อง คือตั้งเป็นชุมนุมอิสระทำมาหากินไปโดยไม่เกี่ยวกับรัฐ, หรือขายตัวลงเป็นทาสเสียเป็นต้น

14) ในบรรดากลุ่มผู้อยู่ใต้ปกครองนี้ควรกล่าวถึง ทาส ไว้ด้วย

ในปัจจุบันทาสหมายถึงคนที่ขายตัวของเขาไปเป็นสิทธิ์ขาดของผู้อื่น แต่ทาสไทยมีความหมายต่างจากนั้น ทาสหมายถึงคนที่ขายแรงงานของตนแก่ผู้อื่นไปเป็นการเด็ดขาดหรือเป็นการชั่วคราว เด็กที่เกิดในระหว่างที่มารดาเป็นทาสก็ต้องตกเป็นทาสโดยเด็ดขาดของเจ้าของไปด้วย

ส่วนใหญ่ของทาสมาจากไพร่ซึ่งขายตัวเองลงเป็นทาสเพื่อใช้หนี้สินบ้าง เพื่อหลบหนีจากการเป็นไพร่บ้าง อีกพวกหนึ่งคือทาสเชลยและทาสที่มีพ่อค้าต่างชาตินำมาขายจากประเทศอื่นแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ทาสถูกใช้ในบ้านเรือน แต่ก็มีการใช้ทาสเป็นแรงงานในไร่นา, ในการพาณิชย์, และประกอบการอื่นอยู่บ้าง

ในสมัยก่อนการอพยพเข้ามาของกุลิจีน ทาสจึงเป็นแรงงานจำ่งที่สำคัญ ราคาที่ต้องจ่ายในการซื้อทาสจึงขึ้นลงแล้วแต่ยุคสมัย หากมีการประกอบการมาก แรงงานขาดแคลน ราคาทาสก็สูงขึ้นได้เช่นกัน

จะเห็นได้ว่าเฉพาะคนชั้นสูงเท่านั้นที่ต้องการแรงงานทาส คนสามัญทั่วไปซึ่งทำการผลิตเพื่อยังชีพใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัว และความร่วมมือนิยมชมชื่นสำหรับการผลิตของตน จึงไม่มีความจำเป็นต้องการแรงงานจากทาส ทั้งหมดของทาสจึงเป็นสมบัติของคนชั้นสูง จนถึงสมัยหลังเมื่อมีการผลิตข้าวเพื่อส่งออกจำนวนมากแล้วเท่านั้น ที่บางครอบครัวสามัญชนอาจซื้อทาสไว้ใช้ในกิจการของตนบ้าง

15) ยังมีคนอีกสองจำพวกที่ควรกล่าวถึงไว้ด้วย พวกแรกคือชาวต่างชาติ ใต้กล่าวแล้วว่ารัฐไทยนับแต่โบราณกาลมา มีการผสมปนเประหว่างคนต่างชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอย่างมาก ในสมัยราชอาณาจักรสภาพผสมปนเปเช่นนี้ก็ยังมีอยู่ ช้าจะกว้างขวางขึ้นด้วย เพราะการติดต่อสัมพันธ์กับต่างชาติเป็นไปอย่างกว้างขวางขึ้น ชาวต่างชาติในสมัยราชอาณาจักรนั้นอาจแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่

1) ชาวต่างชาติพ่อค้าซึ่งเดินทางเข้ามาในเมืองใหญ่ ตั้งภูมิลำเนาอยู่เป็นการชั่วคราวเพื่อดูแลกิจการของบริษัทการค้า หรืออยู่อย่างถาวร คนกลุ่มนี้ประกอบด้วยหลายชาติหลายภาษานับตั้งแต่ฝรั่ง, จีน, แวกเปอร์เซีย, ตุรกี, อาหรับ, และจากอนุทวีปอินเดีย

รัฐไทยปฏิบัติต่อคนเหล่านี้เหมือนเป็นคนนอก กล่าวคือไม่ต้องเป็นไพร่ถูกเกณฑ์แรงงาน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่มีไพร่ในสังกัดของตนเอง การจะกลืนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองจึงเป็นการตัดสินใจที่คนเหล่านี้เลือกเอง ฉะนั้นหากพวกพ่อค้าจะแทรกเข้าไปในระบบการเมือง จึงเลือกหรือหาโอกาสที่จะแทรกเข้าไปในกลุ่มคนชั้นมูลนายเป็นธรรมดา การที่รัฐบาลไทยของอยุธยาเข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศมาก ทำให้ต้องการได้บริการจากคนเหล่านี้ในบางเรื่อง จึงเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติซึ่งเดิมเป็นพ่อค้าหรือนักผจญภัยได้เข้ารับราชการสะดวกจนที่สุดก็ได้รับยศบรรดาศักดิ์ กลายเป็นส่วนหนึ่งของพวกมูลนายไป

2) ชาวต่างชาติกลุ่มที่สองคือพวกที่อพยพเป็นกลุ่มก้อนเข้าสู่ประเทศไทย บ้างก็หลบภัยจากบ้านเดิมของตน บ้างก็ถูกกวาดต้อนเข้ามาในการพระราชสงครามทั้งหมดเป็นประชากรในประเทศเพื่อนบ้าน พวกนี้จะถูกจัดให้ตั้งภูมิลำเนาในเขตที่รัฐบาลกำหนดให้ และจัดหมวดหมู่ขึ้นเป็นกรมในราชการ อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของหัวหน้าซึ่งเป็นคนชาตินั้นเอง ทั้งนี้เพื่อรัฐบาลกลางจะสามารถใช้ประโยชน์จากแรงงานของคนเหล่านี้ได้สะดวก

ฉะนั้นชาวต่างชาติเหล่านี้จึงถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองมาตั้งแต่ต้น พวกหัวหน้าก็กลายเป็นมูลนาย ราษฎรก็เป็นไพร่หลวง แม้ว่าการกลมกลืนทางวัฒนธรรมทำให้เหมือนชาวไทยส่วนใหญ่ยังไม่เกิดขึ้นในสมัยโบราณ แต่ก็อาจนับได้ว่าชาวต่างชาติกลุ่มนี้ประกอบขึ้นเป็นส่วนสำคัญของพลเมืองของราชอาณาจักร

คนอีกพวกหนึ่งที่ควรกล่าวถึงไว้ด้วยคือพระภิกษุ เป็นกลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางระหว่างไพร่และมูลนาย เนื่องจากผู้ชายจากทั้งสองกลุ่มต่างนิยมบวชเรียนทั้งสิ้น วงการสงฆ์จึงมีคนจากทั้งสองกลุ่ม ฉะนั้นคณะสงฆ์จึงเป็นเวทีกลางสำหรับการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างไพร่และมูลนายอยู่มาก

อย่างไรก็ตามคณะสงฆ์ไทยไม่พัฒนาขึ้นเป็นองค์กรอิสระจากอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน การจัดองค์กรภายในของคณะสงฆ์ก็หลวม ต้องอาศัยพระราชอำนาจในการช่วยจัดการอยู่มาก พระภิกษุบางองค์อาจมีอิทธิพลทางการเมืองในบางสมัย แต่องค์กรคณะสงฆ์ทั้งหมดเกือบจะไม่มีบทบาทอะไรทางการเมืองเลย

16) จะเห็นได้ว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจการเมืองของราชอาณาจักรไทย อยู่ที่การควบคุมกำลังคน ราชอาณาจักรตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่อำนวยความสะดวกเพื่อการเกษตรอย่างเหลือเฟือ ที่ดินจึงไม่ซับซ้อนสำคัญในการธำรงอำนาจทางการเมืองเท่ากับกำลังคน

คนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นไพร่ทำมาหากินเลี้ยงตัวในการเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ ในขณะที่ต้องสละแรงงานและผลผลิตของตนจำนวนหนึ่งให้แก่กลุ่มมูลนาย เราอาจเรียกเศรษฐกิจประเภทนี้ได้ว่า เป็น "เศรษฐกิจแบบส่วย" ไม่ว่าจะเป็นส่วนแรงงานหรือช่วยสินค้าล้วนเป็นรากฐานสำคัญของระบบปกครอง, การเมืองและเศรษฐกิจ เพราะการผลิตทั้งหมดภายในประเทศกระทำขึ้นนอกจากเพื่อการบริโภคในครัวเรือนแล้ว ก็เพื่อส่งส่วยให้แก่มูลนาย

17) ในสมัยราชอาณาจักรพื้นฐานทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักรไทยมีความซับซ้อนขึ้น โดยทั่วไปแล้วประชาชนหรือไพร่ก็ยังทำมาหากินในเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ กล่าวคือทำนาเพื่อเลี้ยงครอบครัว แต่ในขณะเดียวกันก็มีการค้าภายในอยู่ด้วย เพราะมีสินค้าบางอย่างที่ไม่สามารถผลิตได้เองทั้งหมดเช่นเกลือ, เหล็ก, ผ้าชนิดี, ฯลฯ เป็นต้น อย่างไรก็ตามความต้องการแลกเปลี่ยนสินค้าก็ยังมีจำกัดอยู่ไม่มากนัก จึงไม่เป็นฐานให้แก่การค้าภายในที่ใหญ่โตด้วยตัวของมันเองได้

18) ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดกับกลุ่มมูลนาย โดยเฉพาะมูลนายที่อยู่ในเมืองท่าทางทะเลขนาดใหญ่ นับตั้งแต่อยุธยาลงไปตามคาบสมุทรมลายู โอกาสที่จะได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้น กลุ่มมูลนายได้เข้ามาหาผลประโยชน์กับการค้าระหว่างประเทศในหลายลักษณะตามแต่ยุคสมัย จนกระทั่งทำให้ฐานทางเศรษฐกิจของกลุ่มมูลนายเหล่านี้ ไม่ได้ผูกพันอยู่กับการเรียกเก็บส่วยจากไพร่เพียงอย่างเดียว การค้ากับต่างประเทศให้ผลประโยชน์เท่าหรือมากกว่าการเรียกเก็บส่วย อย่างไรก็ตาม โอกาสที่จะได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศนั้นเกิดขึ้นได้จากการมีอำนาจทางการเมือง ฉะนั้นการคุมกำลังคนจึงยังมีความสำคัญตลอดมา

19) ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ บทบาทของไทยในการค้าระหว่างประเทศได้เปลี่ยนไปอย่างมาก กล่าวคือปริมาณของสินค้าที่ส่งออกกลายเป็นสินค้าที่ผลิตในประเทศมากขึ้น แทนที่จะเป็นสินค้าป่าและสินค้าที่ส่งผ่านจากดินแดนอื่นเท่านั้น เช่น น้ำตาล, ผ้าเนื้อหยาบ, เรือสำเภา, และเครื่องมือที่ใช้ในเรือสำเภา, เหล็กหลอม, ข้าว, อาหารแห้ง, ตะกั่ว, ดีบุก ฯลฯ

ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นได้เนื่องจากการอพยพเข้ามาของชาวจีน ในสมัยอยุธยาก็มีชาวจีนอพยพมาตั้งภูมิลำเนาในเมืองใหญ่แล้ว แต่ชาวจีนในครั้งนั้นทำกิจกรรมการค้าระหว่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นอกจากเข้ามาทำหน้าที่พ่อค้าแล้ว จำนวนมากยังเข้ามาขายแรงงานแก่

นายทุนเงินในการทำเหมือง, ปลูกอ้อย, หลอมเหล็ก ฯลฯ เป็นต้น ชาวจีนจึงเป็น
แรงงานจ้างที่ไม่ใช่ทาสเป็นพวกแรก ทำให้ปริมาณของแรงงานมีเพิ่มมากขึ้นพอที่จะมี
การประกอบการเพื่อผลิตสินค้าได้

อาจกล่าวได้ว่าการผลิตสินค้าเพื่อส่งออก, แรงงาน, การจัดจำหน่าย, การ
ขนส่ง ล้วนเป็นกิจกรรมที่ชาวจีนเป็นผู้ทำทั้งสิ้น ทั้งนี้ยังไม่นับชาวจีนที่เริ่มผลิตสินค้า
เพื่อตลาดภายในเช่นการทำสวนผลไม้และสวนผัก เป็นต้น เนื่องจากปริมาณการค้า
ต่างประเทศที่เฟื่องฟูขึ้น ทำให้ตลาดภายในขยายตัวจนเขตเมืองพอจะรองรับการ
ผลิตเพื่อตลาดภายในได้ระดับหนึ่ง

20) กลุ่มมูลนายซึ่งพัวพันอยู่กับการค้าระหว่างประเทศมาก่อนแล้ว จึงมีความ
สัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ประกอบการชาวจีนและพ่อค้า เช่นร่วมลงทุนกัน, หรือเป็นนายหน้า
ให้แก่การที่ชาวจีนจะประมูลเป็นเจ้าของที่ดิน จนถึงที่สุดก็มีความสัมพันธ์ทางสังคมและ
วัฒนธรรมต่อกันด้วย เช่น การแต่งงานกันหรือการรับแบบอย่างด้านศิลปะบางอย่าง
จากจีน เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันชาวจีนที่มีฐานะ เศรษฐกิจดีเหล่านี้ ก็ได้โอกาสเข้ารับราชการ
จนมีตำแหน่งในราชการชั้นสูงในรัฐบาลกลางจำนวนมาก

21) ถึงแม้ว่าการค้าขยายปริมาณขึ้น ตลอดจนมีผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการ
ค้าและการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเพิ่มมากขึ้น แต่ก็เห็นได้ว่าพ่อค้าสามารถทำ
กิจกรรมของตนได้โดยอาศัยอำนาจของราชการ ชาวจีนเป็นพันธมิตรของคนชั้นสูง
ในขณะที่คนชั้นสูงเองก็อาศัยอำนาจหน้าที่ในราชการของตนเอื้อต่อประโยชน์ทางการ
ค้าทั้งของตนเองและของชาวจีนที่เป็นพันธมิตร

ฉะนั้น พ่อค้าจึงไม่ใช่กลุ่มคนที่เป็นอิสระหรือต้องการเป็นอิสระจากอำนาจของ
พระเจ้าแผ่นดิน ฉะนั้นถึงแม้ว่าพ่อค้าไม่ใช่ไพร่ แต่พ่อค้าไม่ใช่คนกลุ่มใหม่ในสังคมที่
จะเป็นผู้ผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลง แท้ที่จริงแล้วพ่อค้าที่ทำการค้าได้ใหญ่โต
พยายามจะแทรกตัวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มผู้ปกครอง เพื่อจะอาศัยอำนาจหน้าที่
ที่ขยายผลประโยชน์ทางการค้าของตนเอง

22) ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นในพ.ศ. 2398 เนื่องจากอังกฤษซึ่งเป็น
มหาอำนาจในแถบเอเชียขณะนั้น ได้บังคับให้ไทยทำสนธิสัญญาเปิดประเทศเพื่อให้อังกฤษ
สามารถเข้ามาทำการค้าได้อย่างเสรี

นับจากนั้นมาพระเจ้าแผ่นดินไทยซึ่งเคยผูกขาดการค้าไว้ส่วนหนึ่งมาแต่โบราณ ก็ไม่สามารถผูกขาดการค้าได้อีกต่อไป

ในขณะที่เดียวกันการขยายอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็เพิ่มความเข้มข้นขึ้นด้วย นับเป็นภัยคุกคามทั้งเอกราชและราชบัลลังก์อย่างหนัก ทำให้เกิดความจำเป็นจะต้องปฏิรูปประเทศในหลายด้าน

ที่สำคัญคือการปฏิรูปทางการปกครอง จุดมุ่งหมายและผลของการปฏิรูปด้านนี้ คือ ในการปกครองส่วนกลาง พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้บริหารประเทศด้วยพระราชอำนาจเด็ดขาด เพราะลัทธิอนาธิปไตยของขุนนางที่สืบตระกูลมานาน, เชื่อพระวงศ์ ซึ่งอยู่ในฐานะจะแย่งราชสมบัติได้, องค์กษัตริย์ซึ่งได้รับสืบทอดมาจากประชาชนและคุ้มครองการศึกษาเอาไว้ในมือ คนเหล่านี้หมดอำนาจและไม่สามารถมีบทบาทตามพระราชอำนาจได้อย่างที่เคยเป็นมา

ในส่วนภูมิภาคก็เช่นเดียวกัน การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้รัฐบาลกลางที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้อำนวยการบริหารควบคุมหัวเมืองได้อย่างใกล้ชิด

ความสำเร็จของการปฏิรูปนั้นเกิดจากรากฐานสำคัญสามอย่างด้วยกันคือ

1) การปฏิรูปทางการคลัง เป็นผลให้รัฐบาลกลางเก็บภาษีจากราษฎรได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยไม่รั่วไหลไปกับระบบราชการ

2) การสร้างระบบราชการแบบใหม่ กล่าวคือมีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น รวมศูนย์ไว้ในการดูแลของพระมหากษัตริย์ และขยายงานเข้าไปเกี่ยวข้องกับชีวิตของราษฎรเพิ่มมากขึ้นในเกือบทุกทาง ทั้งนี้รวมทั้งการปฏิรูปกฎหมายและการศาล, การปรับปรุงการคมนาคมแพนใหม่เช่นถนน, รถไฟ, สายโทรเลข, การสร้างกองทัพประจำการที่ได้รับการฝึกแบบใหม่ ฯลฯ เพื่อรองรับพระราชอำนาจที่เพิ่มพูนขึ้นและกลไกการปกครองของพระเจ้าแผ่นดิน

3) การปฏิรูปการศึกษา เพื่อสร้างคนเข้ารับราชการเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพของระบอบการปกครอง ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้รัฐเข้าไปควบคุมดูแลการศึกษาของชาติอย่างใกล้ชิดขึ้น จึงใช้การศึกษามวลชนเป็นเครื่องมือในการสร้างข้าราชการที่มีความจงรักภักดีต่อชาติ ซึ่งมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นเหมือนตัวแทนของชาติ

23) ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นไพร่ได้รับการปลดปล่อยจากพันธะเดิม กล่าวคือเลิกการเกณฑ์แรงงานมาใช้ในราชการประจำปี ในขณะที่เดียวกันก็มีการรับรอง

สิทธิเหนือที่ดินของราษฎรอย่างเป็นทางการ ฉะนั้นประชาชนส่วนใหญ่จึงกลายเป็น
ชวานาขนาดเล็กที่เป็นเจ้าของที่ดินของตนเอง ลักษณะเช่นนี้อาจนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง
ในการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์ได้ แต่ปรากฏว่าใน
สังคมไทยไม่เกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ขึ้น เนื่องจากกำลังซื้อของตลาดภายในมีน้อยเกิน
ไป เนื่องจากไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใน ฉะนั้นคนส่วนใหญ่ก็มีผลผลิตการ
เกษตรของตนเองแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องซื้อหามาบริโภค ส่วนการผลิตเพื่อส่งออก
ต้องอาศัยการคมนาคมที่ดีพอ ซึ่งยังไม่พัฒนาอย่างเพียงพอ

ด้วยเหตุดังนั้นแม้ว่าประชาชนไทยกลายเป็นชวานาอิสระ แต่ก็ยังคงผลิตเพื่อ
การยังชีพต่อไปเหมือนเดิม

24) ในท้องที่ภาคกลางตอนล่าง คือต่ำกว่าอยุธยาลงมาถึงกรุงเทพฯ ซึ่งเป็น
แหล่งที่ใกล้ท่าเรือ และมีแม่น้ำลำคลองบริบูรณ์เหมาะแก่การขนข้าว ได้มีการเปิดที่
เพื่อทำนาสำหรับส่งข้าวเข้าโรงสี นำออกขายต่างประเทศ นับเป็นการเกษตรกรรม
เชิงพาณิชย์เป็นแหล่งแรกของไทย

ท้องที่บริเวณนี้รัฐบาลได้เปิดโอกาสให้ผู้ลงทุนขุดคลองสำหรับเปิดที่นาได้กรรม
สิทธิ์เหนือที่ดินริมฝั่งคลองอย่างกว้างขวาง เจ้านายและขุนนางคบคิดจึงได้ลงทุนขุด
คลองเพื่อจับจองที่ดินสองฝั่งคลอง เพราะการส่งออกข้าวปริมาณเพิ่มมากขึ้นหลังสนธิ
สัญญากับตะวันตกแล้วทำให้ข้าวราคาดี อย่างไรก็ตามเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่เหล่านี้
ไม่ได้ลงมือทำนาเอง ทนที่จะไปในการเกษตรกรรมจึงมุ่งไปสู่การจับจองที่ดินเท่านั้น
ไม่ได้ใช้ไปในการพัฒนาเกษตรกรรมด้วยเทคโนโลยีที่ดีขึ้น ส่วนคลองที่ขุดขึ้นก็ไม่มี
ประโยชน์ในด้านการชลประทาน เพราะไม่ได้ลงทุนเพื่อการนั้นโดยตรง เพียงแต่ขุด
เป็นเส้นทางคมนาคมเพื่อสะดวกในการขนข้าวไปสู่โรงสีเท่านั้น

เจ้าของที่ดินหากำไรจากการจับจองที่นาเหล่านี้ด้วยการเปิดให้ชวานาเช่า
โดยแบ่งผลผลิตกึ่งหนึ่งเป็นค่าเช่าทุกปี

25) เมื่อเส้นทางคมนาคมขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะทางรถไฟ ชวานานในที่
ต่าง ๆ ของประเทศก็เริ่มตอบสนองทางคมนาคมแผนใหม่เหล่านี้ โดยการผลิตเพื่อ
ตลาดเพิ่มเข้ามาในการผลิตเพื่อยังชีพของตนบ้าง โดยเฉพาะข้าวซึ่งมีตลาดขนาด
ใหญ่ในต่างประเทศรองรับ ข้าวที่เหลือบริโภคสามารถขายได้ ทำให้การขายข้าวที่
ผลิตขึ้นเป็นปัจจัยสำคัญมากขึ้นในการตัดสินใจของชวานา

เทคโนโลยีสมัยใหม่ในกิจการเหล่านี้มีอยู่บ้าง แต่กิจการเหล่านี้ไม่ใช่การผลิตด้านหัตถ
อุตสาหกรรม แม้แต่แรงงานที่ใช้ในกิจการเหล่านี้ก็เป็นชาวต่างชาติโดยส่วนใหญ่
กิจการเหล่านี้จึงไม่เป็นผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่พื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศ

28) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองดังที่กล่าวนี้ตั้งอยู่ได้
ก็อาศัยบทบาทของชาวจีนทางด้านเศรษฐกิจ เราอาจกล่าวได้ว่าบทบาทของชาวจีน
ทางด้านเศรษฐกิจนั้นแบ่งออกได้เป็นสองประการ

1) ในฐานะคนกลางและผู้ประกอบการ ชาวจีนได้เข้าไปมีส่วนในกิจการส่ง
ออกข้าวและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก โรงสีที่ชาวจีนตั้งขึ้นสามารถเอาชนะ
โรงสีฝรั่งได้ในที่สุด ทั้งนี้เพราะชาวจีนมีสายสัมพันธ์กับพ่อค้าย่อยซึ่งเป็นชาวจีนด้วย
กัน จึงสามารถสร้างเครือข่ายในการรวบรวมข้าวจากชาวนาขนาดเล็กทั่วไปมาบ่อน
โรงสีได้สะดวก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นยี่สิบให้แก่บริษัทฝรั่งในการกระจายสินค้า
เข้าไปถึงมือตลาดภายในได้กว้างขวาง อันเป็นกิจการที่ฝรั่งไม่สามารถทำได้เอง
เลย ชาวจีนใช้เทคโนโลยีง่าย ๆ ในการขยายเหมืองแร่ดิบโดยการทุ่มเทแรงงาน
ลงไปจำนวนมาก จนในที่สุดก็เกือบจะกุมการส่งออกดิบทั้งหมดไว้ในมือของตนได้
การแปรรูปไม้ซุงหรือการทำโรงเลื่อย ชาวจีนก็เข้าไปลงทุนมากขึ้น

ในฐานะพ่อค้าชาวจีนจึงเป็นทั้งพ่อค้าปลีกรายย่อย ไปจนถึงยี่สิบขนาดใหญ่ของ
บริษัทฝรั่ง และบทบาทในแง่ของชาวจีนก็มีความสำคัญเพราะเชื่อมโยงกับกิจกรรม
ด้านอื่น ๆ ของชาวจีน เช่นโรงสี, โรงเลื่อย, การค้าภายใน ฯลฯ ด้วย

2) ในฐานะแรงงาน คนไทยส่วนใหญ่ขณะนั้นยังผลิตเพื่อยังชีพในชนบท
ไม่มีเหตุจูงใจให้ต้องละทิ้งไร่นาของตนเข้ามาเป็นกรรมกร แรงงานขาดแคลนมาก
จนกระทั่งราคาทาสสูงขึ้นเสียจนไม่คุ้มกับการใช้แรงงานทาสในการประกอบการ
การประกอบการใด ๆ ที่ต้องใช้แรงงานมากจึงเกิดขึ้นไม่ได้ นอกเสียจากการปล่อย
ให้ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นกุลี

ปรากฏว่ามีการอพยพเข้าของชาวจีนเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณหลังการทำสนธิสัญญา
ในพ.ศ. 2393 แล้ว แรงงานของกุลีจีนจึงมีความสำคัญอย่างมากทั้งแก่กิจการของ
ฝรั่งและชาวจีนด้วยกันเอง ในอันที่จะตัดดวงเอาทรัพยากรธรรมชาติออกไปสู่ต่าง
ประเทศ รวมทั้งโครงการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานเช่นการขุดคลอง, การทำทาง
รถไฟ และอื่น ๆ ของรัฐบาลด้วย ต่างต้องอาศัยแรงงานจากกุลีจีนทั้งสิ้น

แรงงานรับจ้างในเมืองเช่นเพื่อการคมนาคม, การทำความสะอาดถนน, ตลอดจนงานช่างทั้งหลายล้วนต้องอาศัยแรงงานและมีมือของชาวจีนอพยพทั้งสิ้น

ในขณะที่เดียวกันควรกล่าวด้วยว่า เพราะปริมาณของการผลิตเพื่อตลาดมีเพิ่มขึ้น แม้ว่าตลาดดังกล่าวจะอยู่นอกประเทศ แต่ก็ยังเป็นผลให้ตลาดภายในขยายตัวขึ้นด้วยเช่นกัน ชาวจีนได้แทรกเข้ามาเป็นพ่อค้าปลีกกระจายสินค้าไปทั่วทุกหัวระแหง บทบาทในแง่ของชาวจีนก็มีความสำคัญต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยขณะนั้นเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าบทบาทของชาวจีนอพยพเอื้อต่อประโยชน์ของหลายฝ่าย ฝรั่งเศสเป็นอำนาจจักรวรรดินิยมก็ได้ประโยชน์ กลุ่มคนชั้นสูงไทยก็ได้ประโยชน์ และชาวนาไทยก็ได้ประโยชน์ที่ทำให้ตลาดขยายมาถึงตนได้

29) แม้ว่าการปฏิรูปการปกครองจนก่อให้เกิดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยจะประสบความสำเร็จอย่างดี แต่อายุของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทยก็อยู่ไม่นานนัก มีความขัดแย้งภายในของระบอบหลายอย่าง ที่สำคัญคือเกิดชนกลุ่มใหม่ที่เป็นสามัญชน แต่ได้รับการศึกษาแผนใหม่เท่าเทียมกับกลุ่มคนชั้นสูงเดิม อันเป็นผลผลิตของการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างกลไกของระบบราชการแบบ ใหม่ตนเอง ส่วนใหญ่ของคนเหล่านี้จึงเป็นข้าราชการทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร

ในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้เกิดการปฏิวัติยกเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และสถาปนากการปกครองในนามประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย คนกลุ่มดังกล่าวนี้เป็นแกนกลางของคณะที่ล้มล้างการปกครอง เรียกตัวเองว่าคณะราษฎร จากนั้นเป็นต้นมา ประเทศไทยก็ย่างเข้าสู่ระบอบการปกครองที่อำนาจทางการเมืองไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มราชวงศ์และขุนนางเก่าอีกต่อไป แต่เปลี่ยนมากระจุกอยู่กับข้าราชการแทน

30) เนื่องจากคณะราษฎรประกอบด้วยคนจำนวนน้อย อีกทั้งขาดเอกภาพภายในอีกด้วย ความพยายามที่จะดึงให้อำนาจทางการเมืองตกอยู่ในมือของประชาชนจึงไม่ประสบความสำเร็จ กลุ่มข้าราชการเข้ามาถืออำนาจไว้แทน แม้ว่ายังรักษารูปแบบของรัฐสภาและรัฐบาลที่ต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภาเอาไว้ แต่เนื้อแท้แล้วไม่ว่าจะเป็น การตัดสินใจทางเศรษฐกิจ, การเมือง, การทหาร, การต่างประเทศ ฯลฯ ก็ล้วนอยู่ในมือของข้าราชการทั้งสิ้น โดยมีผู้นำกองทัพเป็นหัวหน้าของกลุ่มข้าราชการทั้งทหารและพลเรือน และมักจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วย

ระบอบปกครองของไทยหลังพ.ศ. 2475 จึงมักถูกเรียกว่าระบอบรัฐราชการ หรือระบอบบอมบาศิปไตย กล่าวคือข้าราชการเป็นใหญ่ เวทีการเมืองที่แท้จริงถูกจำกัดอยู่ในวงราชการเท่านั้น แม้ว่าจะมีการแย่งอำนาจกันด้วยอาวุธหรือหีบเลือกตั้ง ก็เป็นเรื่องของการแย่งอำนาจกันระหว่างข้าราชการกลุ่มหนึ่ง กับข้าราชการอีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

31) นโยบายเศรษฐกิจที่สำคัญในช่วง 2475-2500 ก็คือนโยบายที่จะสงวนการประกอบการขนาดใหญ่ไว้ให้เป็นของรัฐ บางครั้งก็เรียกว่าเป็นนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ

นโยบายเช่นนี้เป็นผลให้กลุ่มข้าราชการบางกลุ่ม ร่วมกับพ่อค้าบางกลุ่มดูดซับเอาการลงทุนของรัฐไปเป็นประโยชน์ส่วนตัว หรืออาศัยนโยบายเช่นนี้ของรัฐในการผูกขาดตัดตอน เพื่อจะสามารถทำกำไรในการประกอบการของตนเพิ่มขึ้น นับเป็นคนกลุ่มใหม่ซึ่งไม่เคยมีโอกาสสะสมทุนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาก่อน กลายเป็นนายทุนกลุ่มใหม่ในสังคมไทย

การใช้อำนาจวินิจฉัยของราชการ หรือการใช้อำนาจราชการ ทำให้มูลค่าของสินค้าและบริการเพิ่มสูงขึ้นกว่าที่ควรจะเป็นนี้ เรียกว่าภาษาเศรษฐศาสตร์ว่า "ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ" การที่ข้าราชการอยากจะไปมีอำนาจทางการเมืองก็เพื่อจะได้ผลประโยชน์จาก "ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ" เช่นนี้ การที่พ่อค้าอยากจะทำกำไรหรือเข้าถึงผู้มีอำนาจทางการเมืองซึ่งเป็นข้าราชการ ก็เพื่อจะได้จ่าย "ค่าเช่า" นี้สำหรับไปสร้างกำไรเพิ่มขึ้นแก่ตนเอง

ฉะนั้นแม้ว่าการประกอบการภายในประเทศมีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหลังจากการแก้ไขสนธิสัญญากับมหาอำนาจตะวันตกเรียบร้อยไปแล้ว แต่ "ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ" ก็ขยายเป็นเงาตามตัวไปด้วย และเกาะกินการประกอบการทางเศรษฐกิจของไทยสืบมาจนถึงปัจจุบัน

"ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ" ให้ประโยชน์แก่คนสองกลุ่ม คือข้าราชการที่กุมอำนาจทางการเมืองเอาไว้ และผู้ประกอบการบางกลุ่มที่สามารถเข้าถึงผู้กุมอำนาจได้

ฉะนั้นหลัง พ.ศ. 2475 กลุ่มคนที่มีโอกาสสะสมทุนขึ้นจึงมีสองพวก คือกลุ่มที่ได้โอกาสมาจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันได้แก่เจ้านาย, ขุนนางบางตระกูลและชาวจีนบางคน และสองคือกลุ่มที่เป็นข้าราชการบางคนและพ่อค้าที่เข้าถึงผู้กุมอำนาจได้นี้ ทั้งนี้ไม่นับชาวต่างประเทศที่อาจจะร้อนทุนเข้ามาลงทุนในประเทศไทย ซึ่งก็มีไม่มากนัก และส่วนใหญ่ก็จำกัดอยู่เฉพาะธุรกิจสาขานำเข้า-ส่งออกเท่านั้น

รัฐราชการหรือระบอบอำมาตยาธิปไตย และนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ
เอื้อต่อประโยชน์ของนายทุนกลุ่มหลังนี้ ทำให้เกิดแรงผลักดันที่จะเปลี่ยนนโยบาย
เศรษฐกิจด้วยการเปิดเสรีมากขึ้นตลอดมา

32) ใน พ.ศ. 2500 ความขัดแย้งภายในระบบราชการเอง ทำให้เกิดการ
รัฐประหาร โดยผู้ปกครองที่พบกันได้อำนาจไปอย่างเด็ดขาด เนื่องจากแรงผลักดันจาก
องค์กรระหว่างประเทศเช่นธนาคารโลก และมหาอำนาจตะวันตกเช่นสหรัฐ คณะรัฐ-
ประหารซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นผู้นำจึงได้เริ่มนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยม ซึ่ง
หมายถึงการส่งเสริมให้เอกชนทั้งภายในและต่างประเทศได้ลงทุนในประเทศ โดย
รัฐให้การอุปการะหลายอย่างนับตั้งแต่การกตราคาแรงงานให้ต่ำเอาไว้, การตั้ง
กำแพงภาษีนำเข้าสินค้าที่อาจมาแข่งขัน, การลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวก
ความสะดวกแก่การประกอบการหรือลดต้นทุนในการประกอบการลง

นโยบายเหล่านี้ดูชัดชัดเอาส่วนเกินในภาคเกษตรกรรมมาลงทุนและเอื้อต่อการ
ประกอบการในภาคอุตสาหกรรม ในขณะที่ส่งเสริมให้ภาคเกษตรกรรมขยายตัวด้วย
การขยายพื้นที่เพาะปลูก แทนที่จะเป็นการส่งเสริมให้ปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิต

จะเห็นได้ว่านโยบายดังกล่าวนี้ เปิดโอกาสการลงทุนให้แก่กลุ่มนายทุนที่สะสม
ทุนในรูปของที่ดินและอื่น ๆ มาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ประโยชน์ด้วยเช่นกัน
ในขณะที่ไม่ได้กีดกันกลุ่มนายทุนที่สะสมทุนร่วมกับข้าราชการ สิ่งที่เปลี่ยนไปก็คือ
กลุ่มข้าราชการที่เป็นผู้มาเก็บค่าเช่าทางเศรษฐกิจ เปลี่ยนจากหน้าเก่ามาเป็นหน้า
ใหม่เท่านั้น

33) นโยบายเศรษฐกิจเช่นนี้จะเรียกว่า "เสรีนิยม" ก็ไม่เชิงนัก เนื่องจากรัฐ
ยังเป็นผู้เลือกว่าใครพึงเป็นผู้ได้ และใครเป็นผู้เสีย ไม่ได้ปล่อยให้เกิดการแข่งขัน
กันไปตามธรรมชาติ

คนที่รัฐเลือกสรรว่าจะต้องเป็นฝ่ายเสียก็เห็นได้ชัดคือกรรมกร, ชาวนาซึ่งถูก
กตราคาข้าว, ชาวไร่พืชเศรษฐกิจซึ่งไม่มีอุตสาหกรรมรองรับผลผลิตของตนนอกจาก
การส่งออกเป็นสินค้าปฐมภูมิซึ่งราคาถูก, และผู้บริโภครโดยทั่วไปซึ่งต้องจ่ายเงินแพง
โดยไม่ได้รับสินค้าที่มีคุณภาพ ส่วนผู้ที่รัฐเลือกให้ได้เปรียบคือผู้ลงทุนประกอบการทั้ง
หลาย ซึ่งได้รับการสนับสนุนปกป้องด้วยงบประมาณและนโยบายหลายอย่าง

34) อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจไทยก็เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากนั้น เป็นผลให้กลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นผู้ผลิตทางด้านเกษตรกรรม และไม่ใช่นักปกครองแก่ ๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของการศึกษาเพื่อสร้างคนให้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจในเวลานี้ก็ช่วยเพิ่มจำนวนของผู้ประกอบวิชาชีพขึ้นในทุกสาขาวิชา กล่าวโดยสรุปสังคมไทยมี กลุ่มคนชั้นกลางเป็นปีกแผ่นขึ้น อีกทั้งเป็นคนชั้นกลางที่ไม่มีส่วนร่วมในการเมืองของประเทศด้วย เนื่องจากตลอดสมัยนี้กองทัพได้ยึดอำนาจไว้เด็ดขาด

คนชั้นกลางเหล่านี้เติบโตขึ้นมาได้ด้วยโอกาสทางเศรษฐกิจที่เปิดให้ด้วยนโยบายพัฒนา ทรายเท่าที่ลู่ทางอนาคตของตนยังแจ่มใสอยู่ก็ยังสามารถทนต่อระบอบเผด็จการทหารได้ แต่ลู่ทางอนาคตของตนเริ่มสั่นคลอนในช่วงกลางของทศวรรษ 2510 จึงเกิดความเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประจวบกับเกิดความแตกแยกภายในกองทัพและระบบราชการโดยทั่วไปมากขึ้นด้วย

35) ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 จึงเกิดการลุกฮือขึ้นของนักศึกษาประชาชนในกรุงเทพฯ เป็นผลให้ผู้นำระบอบเผด็จการต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ และเริ่มสถาปนาระบอบปกครองใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นจากนั้นมา

นับเป็นครั้งแรกที่คนชั้นกลางได้เข้าไปร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองอย่างกว้างขวาง กรรมกรได้รื้อกาสรวมพลังกดดันให้เพิ่มค่าแรง นักเรียนและนักศึกษาได้สิทธิ์ในการร่วมตัดสินใจการบริหารหรือแม้แต่การสอนในสถาบันของตนเอง ชาวบ้านบางท้องถิ่น สามารถลุกขึ้นมาต่อรองอำนาจและผลประโยชน์กับคนกลุ่มอื่นได้บ้าง ช่วงเวลาระหว่าง 2516-18 นั้นอาจกล่าวได้ว่า สังคมไทยได้ผ่านเข้าสู่ยุคสมัยของการปฏิวัติอย่างแท้จริง

แม้ว่าดูเผิน ๆ แล้ว การปฏิวัติครั้งนั้นไม่มีผลเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเมืองไทยไปอย่างถาวร เพราะรัฐธรรมนูญที่ใช้ในระหว่างนั้นก็ถูกยกเลิกไปในพ.ศ. 2519 แต่ความจริงแล้วการเมืองไทยได้เดินข้ามเส้นที่ไม่มีวันหวนกลับไปได้อีกแล้ว ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ระบอบการเมืองที่จะดำรงอยู่ในประเทศไทยได้ต้องเป็นระบอบที่เปิดโอกาสให้คนจำนวนมากขึ้น และจากหลายสถานภาพด้วย ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง บางกลุ่มอาจมีมากกว่าบางกลุ่ม แต่จะไม่สามารถปิดกั้นคนส่วนใหญ่ออกไปจากกระบวนการทางการเมืองได้เด็ดขาดอีกแล้ว

คนบางกลุ่มเช่นกองทัพอาจเข้ามายึดอำนาจการเมืองอีก แต่กองทัพจะต้องรู้จักดึงเอาคนกลุ่มอื่น ๆ เข้ามาร่วมในกระบวนการทางการเมืองภายใต้การนำของกองทัพ มิฉะนั้นกองทัพก็จะไม่สามารถรักษาอำนาจที่ยึดมาได้นั้นไว้ยาวนาน ดังกรณีการยึดอำนาจของ รสช. ใน พ.ศ. 2534 สิ้นสุดลงด้วยการนองเลือดในเดือน พฤษภาคม 2535